

УДК 37:001.12/18

КИЇВСЬКА ШКОЛА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Валерій Копійка

*Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
Інститут міжнародних відносин,
вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, Україна, 04119, тел. (044)481-45-12,
e-mail: post@iir.kiev.ua*

Розглянуто проблеми формування та розвитку наукової школи міжнародників Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, як головного навчально-методичного центру з підготовки фахівців для роботи у сфері міжнародних відносин і зовнішньої політики України.

Ключові слова: міжнародні відносини, наукові дослідження, підготовка кадрів, міжнародна співпраця, науково-дослідна робота, навчальний процес.

Майже 70 років Київська школа міжнародних відносин відіграла виняткову роль у діяльності української дипломатії, виховала плеяду яскравих і талановитих дипломатів – творців національної зовнішньої політики. Нині Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка користується беззаперечним академічним авторитетом як в Україні, так і за її кордонами. Своїми здобутками він багато в чому досяг рівня традиційних факультетів, які свого часу склали основу університету Святого Володимира.

На підставі рішень Уряду від 9 вересня 1944 року і наказу наркома освіти УРСР від 18 жовтня 1944 року в Київському університеті було відкрито новий факультет – міжнародних відносин. Створення такого підрозділу у столичному університеті було пов'язане з виходом України на міжнародну арену, роллю України у другій світовій війні, формуванням повоєнної системи міжнародних відносин під егідою ООН. Спочатку це був факультет міжнародних відносин. Протягом першого десятиріччя тут було підготовлено понад 300 кваліфікованих фахівців-міжнародників, які стали основою дипломатичного корпусу України, створили українські школи вчених у галузі міжнародних відносин та міжнародного права. Очолювали факультет у перші роки І. А. Василенко та П. М. Овчаренко.

Першим завідувачем кафедри історії міжнародних відносин став професор О. К. Касименко, директор Інституту історії АН УРСР. Після нього – В. А. Жебокрицький та В. Я. Тарасенко – дипломат, який до того працював в радянському посольстві у м. Вашингтоні (США).

Вагомий внесок у розбудову факультету (в подальшому Інституту міжнародних відносин), зміцнення керівництва всіма його ланками та забезпечення досвідченими кадрами належить особисто ректорам Університету:

члену-кореспонденту НАН України М. У. Білому, академіку НАН України В. В. Скопенку, академіку НАН України Л. М. Губерському, а також деканам факультету та директорам Інституту (А. А. Чухно, Г. М. Цветков, О. К. Єременко, К. С. Забігайло, В. Г. Буткевичу, А. С. Філіпенку, В. В. Пашуку, Л. М. Губерському, В. В. Копійці). За роки існування факультету, а згодом Інституту, підготовлено понад 12 тисяч фахівців, серед яких – громадяни України та представники з-понад 90 країн світу.

Серед випускників Інституту – міністри закордонних справ України В. Кравець, В. Мартиненко, Г. Удовенко, Б. Тарасюк, В. Огризко, П. Дорошенко; міністр економіки України С. Терьохін; міністр зовнішніх економічних зв'язків та торгівлі України С. Осика; міністр юстиції України С. Головатий; міністр екології та природних ресурсів України С. Курикін; Голова служби безпеки України В. Наливайченко; перший помічник Президента України О. Розумков; генеральний секретар Національного олімпійського комітету України В. Геращенко; заступники міністрів: А. Бутейко, М. Гончар, О. Горін, В. Єльченко, К. Єлісеєв, В. Ігнащенко, О. Купчишин, В. Ліпатов, М. Макаревич, О. Моцик, Б. Соболев, В. Федорчук, В. Хандогій, І. Харченко, О. Чалий, О. Шамшур; послы України в зарубіжних державах А. Бутейко (США, Румунія), С. Боровик (Алжир), В. Васильєв (Нігерія, Бенін), В. Василенко (Бельгія, Великобританія), О. Горін (Сінгапур), І. Гуменний (Таїланд), Б. Гуменюк (Кіпр), Р. Демченко (Сербія), О. Дем'янюк (Кіпр), І. Долгов (Бельгія, Люксембург), В. Кірдода (Алжир), В. Кирик (Хорватія), В. Корзаченко (Нідерланди), Ю. Кочубей (Франція), Л. Кожара (Швеція), Ю. Костенко (КНР, Монголія, ФРН, Японія), М. Кулінич (Японія, Філіппіни), О. Купчишин (Франція), В. Лакомов (Бразилія, Болівія, Венесуела, Гайана, Суринам), І. Литвин (Індонезія, КНР), І. Логінов (Іран), І. Майдан (Іран), О. Майданник (Аргентина, Ізраїль, Фінляндія), М. Макаревич (Австрія, Естонія), О. Моцик (Туреччина, Польща), Ю. Мушка (Канада), В. Огризко (Австрія), А. Олійник (Сербія), М. Оснач (Посол з особливих доручень), В. Пашук (Аргентина, Куба), В. Примаченко (Югославія, Іран, Словенія), О. Рибак (Лівія), І. Сагач (Норвегія), І. Турянський (ПАР), В. Хандогій (Канада, Бельгія), І. Харченко (Румунія, Велика Британія), О. Цветков (Норвегія), О. Шамшур (США, Антигуа, Барбуда), О. Шевченко (Малайзія), А. Щерба (Іспанія, Андора) та інші; генеральні консули України С. Боровик (м. Торонто), Р. Демченко (м. Стамбул), В. Корзаченко (м. Сідней), М. Кириченко (м. Торонто), О. Новосолов (м. Бонн), О. Цветков (м. Единбург), Ю. Ярмілко (м. Бонн); Голова постійного представництва України при ООН В. Єльченко; Голова Місії України при НАТО І. Сагач; ректори Дипломатичної академії України при МЗС України Б. Гуменюк, М. Кулінич; співробітники представництв нашої держави в ООН, ЮНЕСКО та інших міжнародних організаціях.

Випускників Інституту обирали до Верховної Ради України різних скликань. Це: І. Алексєєв, В. Буткевич, С. Головатий, В. Горбаль, Л. Горобець, К. Жеваго, О. Задорожній, В. Капустін, Р. Князевич, Л. Кожара, К. Куликов, В. Лебедівський, С. Матвієнков, С. Осика, В. Макеєнко, Л. Пашковський,

М. Пилипчук, П. Порошенко, Ю. Полунєєв, П. Рябікін, Б. Тарасюк, Л. Ташковський, С. Терьохін, В. Тропін, Г. Удовенко, Е. Шишкіна. Вихованці Інституту складають переважну більшість апарату МЗС України, працюють в інших міністерствах, відомствах та організаціях, пов'язаних із зовнішніми стосунками України.

Багато випускників присвятили себе викладацькій та науковій роботі. Серед них: професори О. М. Андрєєва, М. М. Білоусов, В. С. Бруз, В. С. Будкін, І. В. Бураковський, В. Г. Буткевич, О. В. Буткевич, С. П. Галака, Б. М. Гончар, Б. І. Гуменюк, А. С. Довгерт, В. К. Забігайло, Р. О. Заблоцька, В. І. Кисіль, А. Ф. Кізченко, Г. Н. Климко, В. В. Копійка, О. Л. Копиленко, В. Ю. Крушинський, В. І. Мазуренко, В. А. Манжола, О. О. Мережко, В. В. Мицик, В. І. Муравйов, В. Є. Новіцький, В. В. Пащук, І. С. Піляєв, І. І. Пузанов, М. М. Рижков, В. Р. Сиденко, Г. М. Цветков, А. М. Шлепаков, О. І. Шнирков, В. М. Юрковський, В. М. Якушик. Інститут пишається й своїми численними випускниками – громадянами зарубіжних країн, кількість яких вже перевищує 6 тисяч.

Напередодні свого 70-річчя Інститут міжнародних відносин відомий в Україні і за її межами як навчальний заклад, який здійснює відповідальну місію головного навчально-методичного центру з підготовки кадрів для сфери зовнішніх відносин Держави. Указом Президента України від 30 травня 1995 року «Про підготовку спеціалістів для роботи у сфері міжнародних відносин» Інститут міжнародних відносин визначено «головним навчально-методичним центром з підготовки на базі повної середньої загальної освіти фахівців для роботи у сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики України».

В Інституті навчається нині близько 3 000 студентів, аспірантів і стажистів, із яких близько 130 – іноземні громадяни з сорока країн світу; 500 осіб здобувають другу вищу освіту на відділенні післядипломної освіти.

Навчальний процес в Інституті забезпечує висококваліфікований професорсько-викладацький колектив, що нараховує близько 200 науково-педагогічних працівників. Серед них – 41 доктор наук, професор; 90 – кандидатів наук, доцентів.

Надзвичайно важливою новацією у навчальному процесі, безсумнівно, є розробка і практичне втілення англомовних магістерських програм – «Східноєвропейські дослідження» на спеціальності «міжнародні відносини», «Міжнародний судовий процес» на спеціальності «міжнародне право», «Економічні дослідження СНД» та «Економіка європейської інтеграції» на спеціальності «міжнародні економічні відносини». Англомовні магістерські програми дають змогу активно залучати до навчання іноземних студентів високого рівня базової підготовки, у тому числі з розвинутих країн, що сприятиме піднесенню міжнародного рейтингу Інституту міжнародних відносин та Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ще одним проривом останніх років є реалізація можливості отримання нашими студентами подвійних дипломів про вищу освіту з провідними

закордонними вищими навчальними закладами. Відповідно до угоди з Московським державним інститутом міжнародних відносин, восени 2012 р. на відділенні «міжнародні відносини» запрацювала спільна спеціалізація «Європейські дослідження» в рамках магістерської програми. Вона передбачає обмін студентами ІМВ та МДІМВ за узгодженими навчальними планами, а після завершення усі отримують два магістерських дипломи.

У планах Інституту – розширення вже діючої співпраці з МДІМВ щодо програми подвійних дипломів для студентів відділення «Міжнародне право», а також укладання подібних угод з Московським державним університетом ім. М. В. Ломоносова, Вільним університетом м. Брюсселя (Бельгія) та Університетом Валенсії (Іспанія).

У структурі Інституту функціонує 11 кафедр та загальноінститутська кафедра іноземних мов, що забезпечують викладання фахових дисциплін і здійснюють науково-дослідну роботу за шістьма спеціальностями: «Міжнародні відносини», «Міжнародне право», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародний бізнес», «Міжнародна інформація», «Країнознавство». В Інституті функціонують відділення післядипломної освіти (очно-заочна магістратура за спеціальностями «Міжнародне право», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародний бізнес», «Міжнародна інформація»).

У складі Інституту діють: Центр європейських досліджень, Центр європейської документації, Центр дистанційного навчання, Центр вивчення іноземних мов, Центр з працевлаштування студентів; лабораторії: технічних засобів навчання, інформатики та обчислювальної техніки, методичного та видавничого забезпечення навчального процесу; наукова бібліотека, інтернет-центр, їдальня, гуртожиток. Відкрито музей історії Інституту (1997).

З метою підвищення рівня наукових досліджень та концентрування коштів на найбільш перспективних напрямках науково-дослідної роботи, упродовж 2006–2010 рр. Інститут зосередив увагу на розробці однієї загальноінститутської теми, яка є складовою частиною Комплексної наукової програми Університету «Інтеграція України у європейські правові, політичні та економічні системи» (науковий керівник – академік НАН України Л. В. Губерський), а з 2011 р. до 2015 р. досліджує наукову тему «Україна у міжнародних інтеграційних процесах» (науковий керівник – професор В. В. Копійка).

Керівництво науковими дослідженнями здійснюють видатні науковці-міжнародники: професори В. В. Копійка, В. П. Крижанівський, О. В. Задорожній, В. А. Манжола, В. В. Дайнеко, О. І. Рогач, О. І. Шнирков, М. М. Рижков, В. І. Муравйов, А. С. Довгерт, В. А. Вергун, В. М. Матвієнко.

За результатами виконаних досліджень за останнє десятиліття викладачами Інституту підготовлено понад 130 монографій та підручників. Зокрема, тільки 2012 р. опубліковано 17 монографій, 7 підручників та 20 навчальних посібників, понад 300 статей, у тому числі у закордонних виданнях. Зазначимо, що активність кафедр у цьому напрямі постійно зростає. З-поміж них виокремимо такі праці: «Українська дипломатична енциклопедія» (за ред. Л. В. Губерського; К., 2004); «Енциклопедичний словник» (за ред.

В. В. Копійки; К., 2010); «Європейський Союз: економіка, політика, право: «Міжнародне корпоративне управління» навчальний посібник (В. А. Вергун, О. І. Ступницький, В. В. Якубовський; К., 2012); «Європейський Союз: Історія і засади функціонування» навчальний посібник (В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко; за ред. Л. В. Губернського; К., 2012); «Україна у європейському безпековому просторі» (кер. авт. кол. В. А. Манжола; за ред. В. В. Копійки; К., 2012); «Політична енциклопедія» (В. М. Матвієнко, Ю. С. Скороход, О. Ю. Ковтун; К., 2012), «Інноваційна дипломатія 21 ст.» (Є. А. Макаренко, М. А. Рижков та ін.; К., 2012); «Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища» (М. О. Медведева; за ред. О. В. Задорожного; К., 2012); «Міжнародне приватне право. Загальна частина» підручник (А. С. Довгерт, В. І. Кисіль; К., 2012); «Країнознавство» підручник (В. П. Крижанівський, М. С. Дорошко, В. І. Головченко та ін.; К., 2012); «Міжнародний інвестиційний менеджмент» підручник (О. І. Рогач, П. В. Дзюба та ін.; К., 2012); «Англійська мова в міжнародних договорах» (В. В. Дайнеко, М. В. Грищенко; К., 2011); «Європейський Союз у глобальному інноваційному просторі» (О. І. Шнирков; К., 2008).

В Інституті створено науково-дослідну частину, яка налічує 23 науковці. Дбаючи про оновлення та підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, фахівців-міжнародників вищої кваліфікації, Інститут приділяє значну увагу роботі аспірантури та докторантури. В аспірантурі Інституту щорічно навчається понад 60 громадян України та зарубіжних держав, близько 50-ти осіб працює на кафедрах Інституту як здобувачі наукового ступеня кандидата наук, а 20 – наукового ступеня доктора наук. В Інституті функціонує три спеціалізовані вчені ради з захисту кандидатських і докторських дисертацій із 4-х наукових спеціальностей: «політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку», «світове господарство і міжнародні економічні відносини», «міжнародне право», «цивільне право і цивілізаційний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». За останні десять років в інституті захищено близько 100 кандидатських та докторських дисертацій.

Перепідготовку та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів Інституту здійснюють як у провідних науково-дослідних установах країни, так і в зарубіжних вищих навчальних закладах, з якими Інститут має угоди про співробітництво. Щорічно проходять перепідготовку та підвищення кваліфікації за рубежом до 30-ти викладачів Інституту.

Вчені Інституту роблять суттєвий внесок у розвиток вітчизняної науки. В Інституті систематично провадять міжнародні наукові конференції, семінари, симпозіуми, «круглі столи» з проблем міжнародного права, міжнародних відносин, міжнародних економічних відносин та міжнародної інформації. Інститут має сучасну матеріально-технічну базу для друкування наукової та навчально-методичної літератури. Щорічно викладачі готують до 40 монографій та підручників, друкують понад 500 наукових статей. Виходять друком і журнали та наукові збірники: «Вісник Київського університету. Міжнародні відносини», «Актуальні проблеми міжнародних відносин», науковий журнал

«Український часопис міжнародного права». Планують заснувати англomовний збірник наукових праць ІМВ «International Relations: Theory and Practice», який виходитиме щоквартально.

Кафедри Інституту залучають до здійснення експертних оцінок, рецензій, вироблення пропозицій для адміністрації Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки та оборони України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства економіки України, Міністерства юстиції України тощо. Вони також беруть участь у численних міжнародних наукових проектах за міжнародними програмами ТЕМПУС, ТАСІС, ІНТАС, НАТО, Міжнародного фонду «Відродження» та ін. На базі Інституту діє науково-методична група ЮНЕСКО з питань демократичного врядування і культури миру.

Фахівці Інституту активно працювали над розробкою проекту Конституції України, беруть участь у підготовці державних програм та законів, працюють у комісіях Верховної Ради України, де мають змогу реалізувати на практиці результати власних наукових досліджень. В Інституті створено науковий Центр європейських досліджень, метою якого є науково-прогностичні дослідження найважливіших проблем міжнародного становища та зовнішньої політики України, розвитку європейської інтеграції.

Активну участь у науково-дослідній роботі беруть студенти Інституту. Формами залучення студентів до наукової творчості є робота в наукових гуртках, проблемних групах на кафедрах, проведення студентських наукових конференцій, «круглих столів», Дня науки, Шевченківських читань, міжнародних олімпіад; регулярно проводиться конкурс Інституту на кращу студентську наукову роботу. Наукове товариство студентів та аспірантів сприяє отриманню молодими науковцями Інституту стипендій та грантів для науково-дослідної роботи і навчання за кордоном та публікації найцікавіших робіт. Результати наукових досліджень студентів та аспірантів публікують у збірнику «Актуальні проблеми міжнародних відносин». Студентські команди постійно займають перші та високі місця на міжнародних студентських конкурсах.

Дослідження наукових тем здійснюють за бюджетні кошти. Водночас дирекція і кафедри постійно займаються пошуком додаткових джерел позабюджетного фінансування. Скорочення державного фінансування наукових досліджень вимагає концентрації зусиль на найперспективніших напрямках досліджень міжнародних відносин, залучення переважно позабюджетних коштів для фінансування наукових розробок, насамперед з міжнародних організацій та фондів.

Інститут співпрацює з іноземними партнерами в межах понад 60-ти міжуніверситетських угод, а також за двосторонніми угодами з Московським державним інститутом міжнародних відносин Міністерства закордонних справ (Російська Федерація), Інститутом міжнародних досліджень Вроцлавського університету (Республіка Польща), Університетом світової економіки і дипломатії при Міністерстві закордонних справ (Республіка Узбекистан), факультетом юридичних, економічних і соціальних наук Університету Хасан II

Мохаммедія – Касабланка (Королівство Марокко), Казахським університетом економіки, фінансів та міжнародної торгівлі (Республіка Казахстан), факультетом політичних наук Загребського університету (Республіка Хорватія), факультетом міжнародних відносин Євразійського національного університету ім. Л. Н. Гумільова (Республіка Казахстан) та ін. Керівництво Інституту активно веде переговори про створення спільних програм з навчальними закладами низки Європейських країн.

Плідно відбувається робота Центру європейської документації та Центру інформації та документації НАТО. Центр Європейських студій спільно з Центром ІНКОС підтримували національну інформаційну систему вищих навчальних закладів України з Європейських студій.

Результати наукових пошуків викладачів впроваджують безпосередньо у практику викладання навчальних дисциплін Інституту, сприяють залученню студентів до науково-дослідної праці. Останніми роками Інститут значно наблизився до світової освітньої та наукової системи, став одним з провідних центрів країни у сфері підготовки висококваліфікованих фахівців-міжнародників.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2012

Прийнята до друку 25.10.2012

KYIV SCHOLAR SCHOOL ON INTERNATIONAL RELATIONS

Valerii Kopyika

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Institute of International Relations,
36/1, Melnikov Str., Kyiv, Ukraine, 04119, tel. (044) 481-45-12,
e-mail: post@iir.kiev.ua*

The issues of the formation and development of the scholar school on international relations in the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv, as the main scientific and methodical center of professional training in the sphere of international relation of Ukraine are revealed.

Key words: International relations, scientific researches, professional training, international cooperation.

КИЕВСКАЯ ШКОЛА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Валерий Копейка

*Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко,
Институт международных отношений,
ул. Мельникова, 36/1, г. Киев, Украина, 04119, тел. (044) 481-45-12,
e-mail: post@iir.kiev.ua*

Рассмотрены проблемы формирования и развития научной школы международных отношений Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко как главного учебно-методического центра по подготовке специалистов для работы в сфере международных отношений и внешней политики Украины.

Ключевые слова: международные отношения, научные исследования, подготовка кадров, международное сотрудничество, научно-исследовательская работа, учебный процесс.